

Wskazówki dla nauczycieli

Tytuł pakietu: Sekrety ekotoksykologii

Informacje dotyczące pakietu:

Krótki opis: Pakiet przedstawia zagadnienia związane z toksynami i ich wpływem na ekosystemy. Materiały wyjaśniają, na czym polega biomagnifikacja i bioakumulacja, jakie mają konsekwencje dla organizmów i potencjalnie dla zdrowia człowieka. W pakiecie omówiono wybrane toksyny, parametry toksyczności, pojęcie połowicznego rozpadu oraz skutki ekspozycji na toksyny, w tym w szczególności a ekosystemach arktycznych.

W jaki sposób pakiet odnosi się do koncepcji STEAM: Pakiet przedstawia wiedzę z różnych dyscyplin naukowych wykorzystując interaktywne materiały edukacyjne. Ich celem jest zaangażowanie uczniów w samodzielne poszukiwanie i zrozumienie powiązań istniejących w środowisku przyrodniczym.

Słowa kluczowe: toksyny, toksyczność, DDT, PCB, rtęć, metylortec, sieci troficzne,

Wiek: 14+

Godziny dydaktyczne: 2 godziny

Cel nauki:

Uczeń:

- dowiadyuje się czym są toksyny, jakie są ich rodzaje, jak określa się ich toksyczność i jak działają
- zapoznaje się z procesami bioakumulacji i biomagnifikacji
- bada zależność między poziomem troficznym za narażeniem na toksyny
- poznaje historię choroby Minamata, choroby szalonych kapeluszników

Zawartość pakietu:

Link do pakietu:

Pakiet podzielony jest na 5 sekcji:

1. Sekcja „Wstęp”

Krótką prezentacją video dotyczącą rodzajów toksyn i ich działania.

Jak mierzy się toksyczność? Tekst lukami do wypełnienia.

KLUCZ

ODPOWIEDZI:

LD oznacza **śmiertelną dawkę**. LD50 (**średnia** dawka śmiertelna) to ilość substancji podana w całości na raz, która powoduje śmierć **50** % grupy badanych zwierząt. LD50 jest jednym ze sposobów pomiaru **krótkotrwałego** potencjału zatrucia (toksyczności **ostrej**) substancji.

Toksykologowie mogą wykorzystywać w badaniach wiele rodzajów zwierząt, ale najczęściej badania przeprowadza się na **szczurach** i myszach. Zwykle podaje się ilość podanej substancji chemicznej (np. miligramy) na **100** gramów (w przypadku mniejszych zwierząt) lub na kilogram (w przypadku **większych** osobników) masy ciała badanego zwierzęcia.

***
LC to skrót od „Lethal Concentration” (**stężenie** śmiertelne). Wartości LC zwykle odnoszą się do stężenia substancji chemicznej w **powietrzu**, ale w badaniach środowiskowych mogą również oznaczać stężenie substancji chemicznej w wodzie. Zgodnie z wytycznymi Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) w sprawie testowania chemikaliów, tradycyjny eksperyment obejmuje grupy zwierząt narażone na działanie określonego stężenia (lub serii stężeń) przez określony czas (zwykle 4 **godziny**). Zwierzęta obserwuje się klinicznie do **14** dni. Stężenie substancji chemicznej w powietrzu, które zabija 50% badanych zwierząt w okresie obserwacji, to jej wartość **LC50**.

Infografika „Paracelsus – ojciec toksykologii” ze słynnym cytatem „Dawka czyni truciznę”. Uczniowie zastanawiają się nad związkami między tym cytatem a stwierdzeniami: PASTA DO ZĘBÓW MOŻE BYĆ ŚMIERTELNA, JEŚLI na raz zużylibyśmy 33 tubki. 6 LITRÓW WOD WYPITEJ NARAZ MOŻE BYĆ ŚMIERTELNE DLA CZŁOWIEKA.

Grafika przedstawiająca LD50 różnych substancji dla ludzi. Zadaniem uczniów jest wyliczenie dawki śmiertelnej LD50 dla osób o różnej wadze.

	etanol	ołów	nikotyna	fruktoza
68 kg	476 g	155 mg	680 mg	272 g
82 kg	574 g	155 mg	820 mg	328 g
75 kg	525 g	155 mg	750 mg	300 g
46 kg	322 g	155 mg	460 mg	184 g

Najbardziej toksyczny: ołów.

Najmniej toksyczny: etanol

Materiał video, dotyczący najbardziej śmiertelnych substancji. Link do materiału video:

<https://youtu.be/qd9oEhlyIKY>

Zadaniem uczniów jest rozwiązanie quizu („prawda-falsz”) na podstawie obejrzanego materiału.

Rozwiązanie quizu:

Farba ołowiana jest odpowiedzialna za około 500 000 zgonów rocznie – **PRAWDA**

Ryba fugu zawiera hemotoksyny – **FAŁSZ** - zawiera neurotoksyny

Cyjanek jest bardziej śmiertelny od sarinu – **FAŁSZ, Sarin jest 26 razy bardziej śmiertelny niż cyjanek**

Cyjanek jest w pestkach jabłek – **PRAWDA, Spożycie 150 nasion może zabić człowieka**

Fugu to najbardziej jadowite zwierzę na planecie – **FAŁSZ, najbardziej trującym zwierzęciem jest żaba liściołaz**

Rtęć może spowodować wypadanie włosów i zębów - **PRAWDA**

2. Sekcja „Zagłębiamy głębiej”

Uczniowie dopasowują opis toksyny do jej nazwy/ilustracji.

KLUCZ ODPOWIEDZI:

DDT – węglowodór chlorowany, stosowany jako pestycyd

PCB – nadal obecne w starych urządzeniach elektrycznych

Rtęć (Hg) - W przeszłości niezbędny składnik wielu różnych leków, takich jak diuretyki, środki przeciwbakteryjne, środki antyseptyczne i środki przeczyszczające.

Prezentacja (pdf) przybliżająca historię i szkodliwość substancji: DDT, PCB i rtęci.

Uczeń wylicza, ile DDT pozostaje w glebie po upływie określonego czasu (założony czas połowicznego rozpadu to 15 lat, ilość uwolniona w roku 1955=40%*16 000ton.

KLUCZ ODPOWIEDZI:

	Produkcja w 1955 uwolniona do gleby
Pozostało w 1955 roku	16 000 t
Pozostało w 1970 roku	8 000 t
Pozostało w 1985 roku	4 000 t
Pozostało w 2000 roku	2 000 t
Pozostało w 2015 roku	1 000 t

Uczniowie obserwują ilustracje dotyczące bioakumulacji i biomagnifikacji. LINK DO GRAFIKI:

<https://view.genial.ly/5fb6828d9e38cb0d1a1a1704/game-action-environmental-cycles>

Uczniowie dopasowują terminy do definicji (quiz otwarty, możliwe odpowiedzi – BIOAKUMULACJA, BIOMAGNIFIKACJA, ABSORPCJA, BIODOSTĘPNOŚĆ, BIODOSTĘPNOŚĆ)

KLUCZ ODPOWIEDZI:

Tendencja zanieczyszczeń do koncentracji podczas przemieszczania się z jednego organizmu do drugiego. Wzrost stężenia zanieczyszczenia z jednego ogniwa do drugiego, na każdym poziomie troficznym Zanieczyszczenia nie są metabolizowane, a po spożyciu organizmu zawierającego zanieczyszczenie przechodzą na drapieżnika.

BIOMAGNIFIKACJA

Występuje w organizmie, gdzie stężenie substancji gromadzi się w tkankach i jest szybciej wchłaniane niż usuwane. Proces ten często przebiega na dwa sposoby jednocześnie: poprzez spożywanie skażonej żywności oraz poprzez wchłanianie bezpośrednio z wody.

BIOAKUMULACJA

Jest to naturalny proces pozwalający na przeżycie, ponieważ organizmy zbierają niezbędne składniki odżywcze - białka, witaminy itp.

BIOAKUMULACJA

Wnikanie substancji chemicznej do organizmu, np. poprzez oddychanie, połykanie lub wchłanianie jej przez skórę, bez względu na późniejsze przechowywanie, metabolizm i wydalanie.

ABSORPCJA

Specyficzny proces bioakumulacji, w wyniku którego stężenie substancji chemicznej w organizmie staje się wyższe niż jej stężenie w powietrzu lub wodzie wokół organizmu.

BIOKONCENTRACJA

Zdolność substancji do przedostania się przez błonę komórkową organizmu.

BIODOSTĘPNOŚĆ

Uczniowie dopasowują cechy do procesów (BIOAKUMULACJA, BIOMAGNIFIKACJA, CECHY WSPÓLNE)

KLUCZ ODPOWIEDZI:

BIOAKUMULACJA: Toksyne są szybciej wchłaniane niż eliminowane, Gromadzenie w ramach danego organizmu

BIOMAGNIFIKACJA: Organizmy na wyższym poziomie troficznym są bardziej narażone, Wzrost stężenia między poziomami troficznymi

CECHY WSPÓLNE: Toksyne są absorbowane, Stężenie rośnie w czasie

Uczniowie uzupełniają luki w tekście „Toksyne w Arktyce”.

ROZWIĄZANIE:

DDT i PCB, dwa dobrze znane związki chloroorganiczne, wykryto w tkankach zwierząt żyjących w Arktyce lub Antarktydzie przez cały rok. Cząsteczki te są wchłaniane na dole łańcucha pokarmowego i stopniowo wspinają się w górę, aż do największych stężeń u szczytowych drapieżników, takich jak niedźwiedzie polarne i ludzie. Biolodzy obserwują wpływ toksyn na zdrowie osobników na szczycie łańcucha pokarmowego, z przypadkami zaburzeń płodności, niedoboru odporności, zaburzeń w układzie hormonalnym, mutacji genetycznych. Skutki te mogą zagrozić przetrwaniu niektórych gatunków polarnych. Wśród głównych zagrożeń występujących obecnie w południowych i północnych krańcach Ziemi szczególnie niepokój budzi transport zanieczyszczeń z obszarów przemysłowych lub rolniczych na duże odległości do regionów polarnych. W Arktyce różne próbki rdzeni lodowych pobrane z pokrywy lodowej Grenlandii pokazują, że skutki zanieczyszczenia przemysłowego są odczuwalne już od około stulecia.

Obecnie cząsteczki sadzy, azotu i dwutlenku siarki, pestycydy (DDT itp.), metale ciężkie, izotopy promieniotwórcze itp. można wykryć w mierzalnych ilościach w powietrzu, śniegu, osadach i wodzie rejonów polarnych, szczególnie w Arktyce, gdzie trafia wiele zanieczyszczeń z półkuli północnej. Spośród wielu zanieczyszczeń uwalnianych do środowiska w wyniku działalności człowieka, trwale zanieczyszczenia organiczne (TZO) należą do najbardziej niebezpiecznych. TZO o najlepszej reputacji to DDT. Stabilność, trwałość i powszechne stosowanie DDT, zwłaszcza w krajach rozwijających się sprawiły, że pozostałości tego związku znajdują się m. in. właśnie w Arktyce.

Szkodliwy wpływ DDT na skorupki jaj ptaków znany jest naukowcom już od lat 70. XX wieku. Doprowadziło to do ścisłych ograniczeń w stosowaniu DDT i ostatecznie do prawie całkowitego zakazu. Mimo to nadal można wykryć obecność DDT w żywności na całym świecie.

PCB (polichlorowane bifenyle) były wykorzystywane do produkcji transformatorów, kondensatorów, tworzyw sztucznych oraz dodatków do farb.

Badania wykazały ich sterylizujący, immunosupresyjny wpływ na wiele gatunków w królestwie zwierząt, w tym na foki i wieloryby w regionach polarnych. Ponieważ są bardzo stabilne, TZO utrzymują się w środowisku przez kilka lub nawet dziesięciolecia. Dzięki temu krąży po całej kuli ziemskiej w procesie zwanym „efektem konika polnego” – to zjawisko, w którym w wyniku powtarzającego się parowania i kondensacji toksyny są transportowane na dalekie odległość, podążając za masami powietrza. W Arktyce zanieczyszczenia pochodzą zasadniczo z dwóch źródeł: ze wschodniego i zachodniego wybrzeża Ameryki Północnej zimą (duże miasta i regiony przemysłowe) oraz z Europy Środkowej latem (m.in. przemysł i elektrownie byłego bloku sowieckiego). Ekosystemy lodowe zarówno na biegunie północnym, jak i południowym zostały szczególnie dotknięte przez TZO, które przedostają się do łańcucha pokarmowego poprzez rośliny lądowe i fitoplankton oraz zooplankton, który pochłania składniki odżywcze w wodzie. Następnie jest zjadany przez ryby, gromadząc się w ich tkance tłuszczowej. TZO są niezwykle trwałe i silnie lipofilne, przez co ostatecznie koncentrują się w tkance tłuszczowej zwierząt znajdujących się wyżej w łańcuchu pokarmowym, gdzie mogą osiągać poziomy nawet kilkadziesiąt tysięcy razy wyższe niż w otaczającym środowisku. TZO wspinają się w górę łańcucha pokarmowego od ryb do ptaków i ostatecznie docierają do dużych ssaków morskich (a także do ludzi) na szczycie łańcucha pokarmowego, w coraz większych stężeniach.

Tradycyjna dieta mieszkańców Arktyki opiera się na polowaniu i rybołówstwie, co oznacza, że gromadzenie się TZO i rtęci w łańcuchu pokarmowym ma wpływ na zdrowie ludzi. Ze względu na swoją migrację ptaki również rozprzestrzeniają TZO, które poknęły, w całym ekosystemie lądowym, czasami kilka tysięcy kilometrów od ich pierwotnego źródła. Zanieczyszczenie w Arktyce budzi szczególne obawy na szczycie łańcucha pokarmowego, gdzie metale ciężkie i inne zanieczyszczenia znajdujemy w niedźwiedziach polarnych, białkach arktycznych, orkach itp. Naukowcy z organizacji WWF wykazali, że orki są obecnie najbardziej „zatrutym” drapieżnikiem w Arktyce.

LINK DO ĆWICZENIA ONLINE: <https://learningapps.org/watch?v=pvoq5o2oj20>

Na podstawie obrazka uczniowie nazywają proces- BIOMAGNIFIKACJA i wyjaśniają, dlaczego jest on szkodliwy dla niedźwiedzia polarnego.

WYJAŚNIENIE: Niedźwiedź polarny jest w Arktyce drapieżnikiem szczytowym, w wyniku biomagnifikacji stężenie toksyn w jego organizmie jest największe. Toksyny takie jak DDT czy PCB mogą wpływać min. na płodność, układ hormonalny, co zagraża populacji niedźwiedzia.

3. Sekcja „Badania”

Materiał video dotyczący choroby MINAMATA. Uczniowie odpowiadają na 3 pytania otwarte na podstawie obejrzanego filmu.

KLUCZ ODPOWIEDZI:

1) jaka toksyna powodowała chorobę Minamata.

Rtęć w postaci metylortęci.

2) jaką układ w organizmie był atakowany?

Układ nerwowy.

3) w jaki sposób toksyna dostała się do ludzkiego organizmu?

Wraz z pokarmem (ryby).

Ćwiczenie: uczniowie dopasowują nazwę organizmu do ilustracji, oraz wskazują, które ryby/owoce morza można spożywać bezpiecznie z punktu widzenia zanieczyszczenia rtęcią.

Rozwiązanie:

Najwyższy poziom RTĘCI

Najniższy poziom RTĘCI

Videoprezentacja dotycząca toksyn w Arktyce i wpływu na toksyczność żywności.

LINK DO PREZENTACJI: <https://view.genial.ly/5fc8db3baf307f0cfb76ff8f/presentation-toksyny-w-arktyce>

Ćwiczenie – eksperyment z ptakami.

Uczniowie mają połączyć fragmenty zdań, aby powstał opis eksperymentu.

LINK DO ĆWICZENIA ONLINE: <https://learningapps.org/watch?v=pkofh3fc520>

KLUCZ ODPOWIEDZI:

- Następnie pióra umyto wodą
- i acetonem w celu usunięcia zewnętrznych zanieczyszczeń i wysuszono w piecu w temperaturze 60 ° C
- Na koniec pocięto je na kawałki około 1 mm i przechowywano
- do momentu analizy chemicznej
- Od 50 mg do 100 mg zhomogenizowanego proszku wysuszonej próbki
- dodano do 8 ml kwasu azotowego HNO₃ i poddano inkubacji przez 1 godzinę w 40 ° C.
- Wówczas podwyższono temperaturę
- do 100 stopni Celsjusza na 2 godziny
- Po ochłodzeniu dodano 5% nadmanganianu potasu
- aby zapewnić utlenianie wszystkich organicznych związków rtęci.
- Stężenia pierwiastkowej rtęci
- zostały zmierzone za pomocą spektrometru
- Stężenia Hg wyrażono w
- mikrogramach na gram suchej masy

Uczniowie odpowiadają na pytania, jaki rodzaj toksyny badano w tym eksperymencie.

KLUCZ ROZWIĄZAŃ:

1) Jaki rodzaj toksyny badano w tym eksperymencie

W eksperymencie badano zawartość RTĘCI

2) z jakiej części ciała pobrano próbkę i dlaczego

Pobrano próbki piór, bo w piórach/sierści gromadzi się rtęć (i inne toksyny), poza tym nie wymaga to interakcji z ptakami.

3) dlaczego próbki zostały umyć zanieczyszczenia na ich powierzchni,

Próbki są myte, aby usunąć zanieczyszczenia z ich powierzchni, niewynikające z przyjęcia toksyny przez ptaka.

4) dlaczego próbki zostały wysuszone?

Próbki suszy się aby zapobiec ich pleśnieniu i ustandaryzować wyniki (masa rtęci na suchą masę).

Wykres pochodzący z artykułu, będącego efektem omawianych badań: uczniowie mają odczytać dane i ustawić gatunki ptaków w kolejności od najwyższego do najniższego stężenia rtęci.

ROZWIĄZANIE:

Uczniowie ustalają sposób odżywiania poszczególnych ptaków i ustawiają je w kolejności od najwyższych do najniższych stężeń rtęci.

ROZWIĄZANIE:

4. Sekcja „Ćwiczenia”

Uczniowie przeprowadzają eksperyment wg scenariusza, z wykorzystaniem różnokolorowych ziaren suchej fasoli kubków (odtworzenie łańcucha pokarmowego), modelujący biomagnifikację, i notują wyniki w tabeli.

Uczniowie rozwiązują quiz „Milionerzy”, podsumowujący informacje z pakietu.

LINK DO QUIZU ONLINE:

<https://www.superteachertools.us/millionaire/millionaire.php?gamefile=236556>

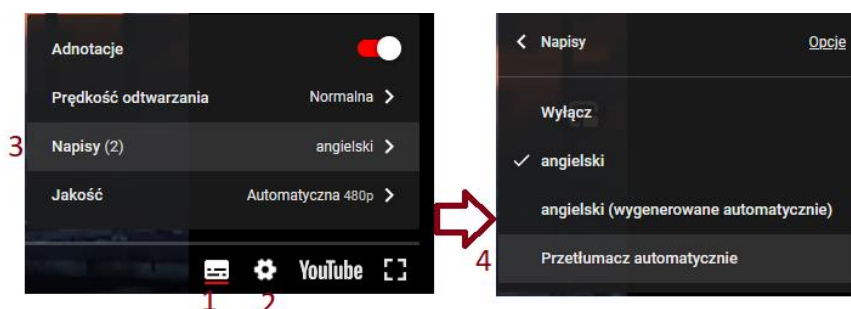
5. Sekcja „Podsumowanie”

Uczniowie podsumowują przyswojone informacje – główne informacje z zakresu ekotoksykologii, które chcieliby zachować po zajęciach.

Uczniowie odtwarzają sieć troficzną w oparciu o podane elementy.

Wskazówki techniczne dla nauczycieli:

1. Wstęp i Badania— Film z napisami w języku polskim

2. Zglądamy głębiej

„Name the frame” – przeciąganie pojęć na określone miejsca na obrazku – pojęcia są ponumerowane w kolejności z góry na dół.

Uzupełnij luki w tekście – podczas wypełniania online należy kliknąć na lukę i wybrać właściwe słowo z rozwijalnej listy. Aby sprawdzić poprawność należy kliknąć niebieską ikonę w prawym dolnym rogu.

Prezentacja i dłuższe materiały nie wyświetlają się w całości na ekranie – wymagane jest ich przewijanie przy użyciu osobnych pasków przewijania (lub kółkiem myszy po najejaniu).

Odnosińki do źródeł zewnętrznych nie są wolne od spersonalizowanych reklam, dlatego zalecane jest używanie przeglądarki z aplikacją blokującą reklamy np. adblock plus.

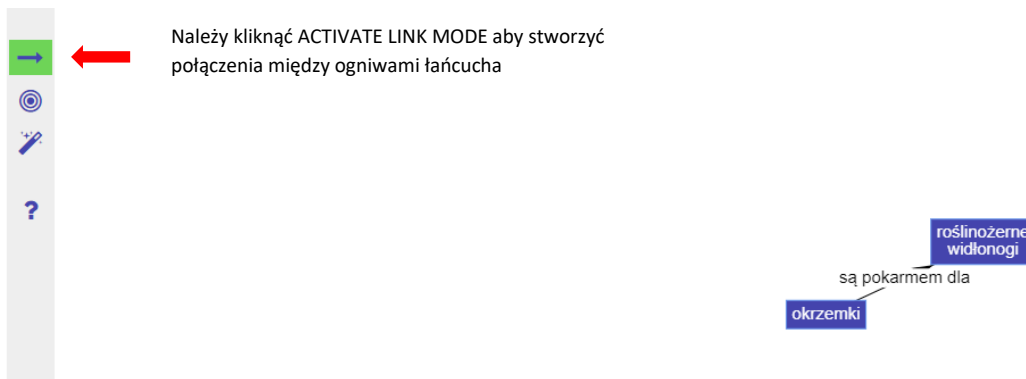

3. Badania

Pierwsze części zdań są oznaczone pomarańczowymi pinezkami, a drugie – niebieskimi. Należy kliknąć pasujące 2 elementy pary jeden po drugim. W celu sprawdzenia należy kliknąć niebieską ikonę w prawym dolnym rogu.

4. Podsumowanie

Narzędzie „CONCEPT MAPPER”

Dodatkowe źródła, linki, odnośniki:

Dodatkowe źródła:

Rtęć zabija lisy polarne

<https://naukawpolsce.pap.pl/aktualnosci/news%2C395243%2Crtec-zabija-lisy-polarne.html>

Filmy użyte w pakiecie:

What is the deadliest substance on Earth?

<https://youtu.be/qd9oEhlyIKY>

Japan's ominous dancing cats and the disaster that followed.

<https://youtu.be/0Yhaei1S5oQ>